

HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA

GLAVNI UREDNIK

Dalibor Brozović

POMOĆNIK GLAVNOG UREDNIKA

August Kovačec

UREDNIŠTVO

Josip Bilić, Dalibor Brozović, Pejo Ćošković, Sanja Fabijanić, †Igor Gostl,
Mladen Klemenčić, August Kovačec, Vladimir Pezo, Slaven Ravlić,
Velimir Šipoš, Duško Štefanović i Velimir Visković

STRUČNI TAJNIK

Darko Stuparić

TAJNIŠTVO

Biserka Babić, Jasna Bašić, Mirjana Hrabrić, Vesna Jambrović,
Nataša Jermen, Milena Miletić, Zdenka Ožić, Vlasta Steiner,
Mirjana Šepak i Anica Škunca

2 -
Be - Da

Z. 2000.

KORICE

Ivan Kljaković Gašpić

BUFFALO BILL – BUGARI

10. I. 1917). Istaknuo se kao neustrasivi jahač, najprije u poštanskoj službi, zatim kao izvidnik i vodič u vojsci Sjevera za Amer. grad. rata. Stekao legendarno ime u borbama protiv Indijanaca i kao lovac na bizonu (amer. *buffalo*; odatle mu nadimak) u doba izgradnje Pacifičke željeznice. Poslije, kao organizator spektakularne družine Wild West, dvadeset god. obilazio Ameriku i Europu i stekao svj. glas.

BUFFALO BILL

buffet [byfe'] (franc.) → BIFE

Buffet [byfe'], **Bernard**, franc. slikar i grafičar (Pariz, 10. VII. 1928 – Tourtour kraj Pariza, 4. X. 1999). Školovao se na École des beaux-arts u Parizu. Slikao uprošćene figuralne kompozicije, krajolike i mrtve prirode bliske tragičnomu ekspresionizmu. Realističnim lik. izrazom (*miserabilizam*) punim tragike i očajanja prikazuje bijedu siromašnih, ružnoću starosti, smrti i prirode koju su ljudi unakazili (*Užasi rata*, 1955; *Krist pod križem*, 1961). U svojoj hiperproduktivnosti upao u maniru. Ostvario značajan grafički i ilustratorski opus (Dante: *Pakao*, 1976). God. 1973. otvoren muzej B. Buffeta u Japanu.

Buffett [bʌ'fit], **Warren Edward**, amer. investitor (Omaha, 30. VIII. 1930). Studirao na sveučilištima Nebraska i Columbia, gdje se sprijateljio s profesorom financija i poznatim investitorom Benjaminom Grahamom. God. 1956. osnovao tvrtku Buffett Partnership Ltd., a 1965. preuzeo zastarjelu tekst. tvornicu Berkshire Hathaway, od koje je napravio jednu od najvećih i najprofitabilnijih amer. kompanija; posjeduje velike pakete dionica u kompanijama kao što su Coca-Cola, American Express, Gillette, Washington Post.

buffo [bu'f:o] (tal.: smiješan) → OPERA

Buffon [byfɔ̃'], **Georges Louis Leclerc de**, franc. prirodoslovac i pisac (Montbard, 7. IX. 1707 – Pariz, 16. IV. 1788). Descartesov učenik. Zarana se počeo baviti prirodnim znanostima. Od 1733. suradnik Akademije znanosti. Postavši upraviteljem Jardin du Roi (sadašnji Jardin des Plantes) zasnovao je golemo enciklopedijsko djelo *Povijest prirode (Histoire naturelle, 1749–88)*, na kojem je radio do svoje smrti, ne dovršivši ga, a za njegova života izišlo je 36 sv. Izabran u Francusku akademiju, bez candidature, B. je 1753. održao svoj glasoviti govor o stilu (*Discours sur le style*); njegova poznata izreka »Le style, c'est l'homme même« (»Stil je sam čovjek«) upozorava na to da se u stilu, u načinu izražavanja ogledaju posebne značajke svakoga pojedinca, cijela njegova ličnost. Buffonovo djelo smatra se jednim od klas. obrazaca franc. knjiž. jezika. Opisujući prirodu on je često patetičan, logika mu je pouzdana, fraza bogata, tijekom misli miran i uzvišen. Suvremenici su ga neopravdano smatrali samo briljantnim stilistom. Međutim, Darwin je Buffonova razmatranja o postanku vrsta ocijenio kao »prvu zaista znanstvenu obradbu« toga problema.

B. BUFFET, *Pietà*, Pariz, Musée National d'Art Moderne

Bug (engl. *bug*: kukac, buba; u informatici logička ili sintaktička pogreška u programu), vodeći hrv. informatički časopis. Izlazi u Zagrebu od 1992. kao mjesečnik (gl. urednik Miroslav Rosandić). Među prvima je rabio nove medije u nakladništvu pa redovito objavljuje i CD-ROM s proširenim sadržajem, a održava i vrlo posjećeno mrežno izdanje (*Bug on line*).

Bug (Zapadni Bug), rijeka u ist. Europi, duga 772 km; porječje je 39 420 km². Izvire na Volino-Podolskoj uzvisini (Ukrajina), u sr. toku teče granicom između Poljske (363 km) i Ukrajine te Bjelorusije, skreće na zapad, sastaje se s Narewom i ulijevaju se u Vistlu sjeverozapadno od Varšave. Iako je bogatija vodom, od 1963. službeno se smatra pritokom Narewa. Plovna nizvodno od Bresta; zaleđena od prosinca do pol. ožujka. Pritocima i kanalima (Dnjeparsko-buškim i Augustovskim) povezana je s porječjima Dnjepra i Njemena. Na njoj su gradovi Brest i Sokal.

Bug, Južni (ukr. Pidvennij Bug), rijeka u jugozap. dijelu Ukrajine, duga 806 km; porječje je 63 740 km². Izvire na Volino-Podolskoj uzvisini, utječe u Dnjeparski liman (Crno more). Zaleđena je od siječnja do ožujka. Koristi se za natapanje. Plovna od ušća do Voznesenska. Gl. luka Nikolajev (Mykolaïv).

Būga [bu:'ga], **Kazimieras**, lit. lingvist (Pažiegė, 6. XI. 1897 – Kaunas, 1. I. 1924). Sveuč. prof. u Permu, Tomsku i Kovnu. Proučavao baltičke jezike i lit. narječja; zaslužan je za standardizaciju suvremenoga litavskoga jezika započevši rad na *Rječniku litavskoga jezika (Lietuvių kalbos žodynas)*.

Buga (grč. *Bovya, Bougá*), jedna od dviju sestara koje su – prema hrv. nar. predaji zabilježenoj u 30. poglavlju djela Konstantina VII. Porfirogeneta *O upravljanju Carsvom* – s petoricom braće dovele Hrvate iz zakarpatske u današnju Hrvatsku. Povjesničari su različito objašnjavali podrijetlo imena Buga, dovodeći ga u vezu s imenima Bužim i Bugojno te imenom hrv. plemena Bužani, koje je u doba nar. vladara nastavalo područje oko današnjega Smiljana u Lici.

bugaku (jap.: ples, glazba), jap. ceremonijalni dvorski ples, dio tradicionalne glazbe jap. carskog dvora zvane → *gagaku*, u Japan prenesene u VII–VIII. st. iz Kine; eklektička umjetnost koja uz kin. i korejske utjecaje pokazuje i utjecaje iz Indije, jugoist. i sr. Azije. Zbog slabljenja moći dvora u razdoblju Kamakura (1185–1333) gubi na popularnosti i do obnove za dinastije Meiji (1868–1912) b. je ostao sačuvan zahvaljujući glazb. cehovima koji su ga izvodili u Kyotu, Nari i Osaki, gdje se i danas prigodno izvodi u hramovima; javne se izvedbe prikazuju u tokijskome Narodnom kazalištu. Na otvorenoj pozornici bez scenografije plesači s maskama, uz glazb. pratnju, izvode repertoar od 50-ak plesova; nema pjevanja. Raniji pripovjedni elementi, tekstovi pjesama i dijalozi, nisu sačuvani.

Buganda, pov. pokrajina u Ugandi. Država B. (osn. u XV. st.) bila je u XIX. st. snažna, despotska monarhija; od 1894. pod brit. protektoratom (od 1895. kao dio protektorata Uganda). Otada je ustavna monarhija s nasljednim vladarom i parlamentom. Nakon stjecanja neovisnosti Ugande (1962), B. je njezina gl. pokrajina, ali s jakim separatističkim tendencijama, koje su slomljene 1966.

Bugari, južnosl. narod. Većina od ukupno 9 mil. pripadnika živi u samoj Bugarskoj, gdje čine više od 85% stanovništva. Znatno broj Bugara živi i izvan Bugarske, najviše u Turskoj, Grčkoj, Jugoslaviji, Rumunjskoj te u Rusiji, Sjever. i Juž. Americi. Pretežito su pravosl. vjere, ima nešto muslimana (*Pomaci*) i katolika. Ime su dobili po tatarskom narodu Bugarima (*Protobugari*), koji su došli na Balkan s Volge potkraj VII. st. i, pokorivši Slavene, osnovali svoju državu. Ubrzo su se potpuno slavizirali i kulturno prilagodili novim prilikama. Izloženi poslije jačim utjecajima susjednih naroda, B. su primili neke osobine kojima se razlikuju od ostalih južnih Slavena, primjerice u jeziku i u pučkoj kulturi (obredni plesovi radi magičnog liječenja – *rusalije* i *kalušari* – i ekstatički plesovi – *nestinari*). Veće su etnografske razlike između sjever. i juž. Bugara (kod kojih se osjećaju jači sredozemni utjecaji) te između zap. i istočnih (kod kojih ima mnogo više orijentalnih i tur. kult. primjesa, tako da u ist. Traciji prevladavaju i nad slavenskima). Među regionalnim etnografskim područjima ističu se dva planinska: sjeverozap. *bugarsko* ili *šopsko*, s karakterističnom bijelom gornjom suknenom odjećom (*belodreškovci*), koji se razlikuju od ostalih Bugara – *černodreškovaca*), sačuvanim kućnim zadrugama, epikom i jačim slav. tradicijama, i *balkansko*.

Jezik. Bugarski jezik pripada istočnoj (bugarsko-makedonskoj) podskupini južnosl. jezične skupine. Slaveni su naselili današnju Bugarsku u VI. st., a potkraj VII. st. Bugarsku su osvojili tzv. Protobugari (Bulgari, narod posebne turkijske skupine), koji su se brzo slavizirali i od njihova je jezika ostalo samo dvadesetak riječi u suvremenom bugarskome. Među slav. jezicima bugarski se odlikuje skupinama *št* i *žd* na mjestu praslav. *t'* i *d'* (*svešt* 'svijeća', *mežda* 'međa'). Do XII. st. bugarski jezik zadržava osnovne praslav. osobine u vokalizmu i morfologiji. U srednjobug. razdoblju (XII–XV. st.) izjednačuju se *o* i *z* u glasu *a*, djelomično im se pridružuju *e* i *ь*, koji se češće izjednačuju s *e*. Vokal *y* rano prelazi u *i*, a razvoj jata različit je u dijalektima. Počinje kolebanje u padežnom sustavu, infinitiv se sve češće zamjenjuje s *da* + prezent, futur se tvori od skraćenoga prezenta glagola 'htjeti' + *da* + prezent, a pokazni zajednički oblici *ta*, *ta*, *to*, mn. *te* smještavaju se iza imenice i postupno dobivaju funkciju člana. U novobug. razdoblju (od poč. XVI. st.) član je već formiran, deklinacija posve nestaje izuzev neke zamjeničke riječi, gdje je znatno reducirana. Futur se sada tvori od prezenta glagola 'htjeti' reduciranoga na nepromjenjivu česticu *šte* + prezent, uz izostavljanje *da* (*šte dojdeš* 'doći ćeš'). Komparacija pridjeva postaje analitična (*dobra*, *podobra*, *najdobra*), a slav. glagolskim načinima pridružuje se poseban način za zbivanja kojima govornik nije bio nazočan. Sve te specifičnosti pripadaju tzv. → balkanizmima. Bugarski se dijalekti svrstavaju u manje zapadno (refleks jata *e*) i veće istočno narječje (jat daje *e* i *ja* u različitim prilikama).

U pismenosti su se Bugari služili isprva bugarskokrkenoslav. jezikom, u koji su postupno prodirale osobine živoga bug. jezika i ruskokrkenoslavenskoga. U XVII. i XVIII. st. živi je govor već dobro zastupan u damaskinima. U XIX. st. živi jezik postupno prevladava, a standardizacija se provodi nakon oslobođanja Bugarske 1878. i završava do I. svj. rata. U procesu standardizacije bio je snažan rus. utjecaj na civilizacijski rječnik, tako da su i europeizmi preuzimani najčešće u rus. obliku. Nakon 1944. izvršena je grafijska reforma (napuštena su slova *ѣ* i *ѧ*, kao i *ѧ* na kraju riječi).

Književnost. Početci bug. pismenosti, odn. starobug. književnosti, pripadaju ćirilometodskoj tradiciji. Za potrebe svojega slav. bogoslužja sveta braća *Ćiril* i *Metod*, u drugoj pol. IX. st., pripremaju starosl. prijevode biblijskih i dr. liturgijskih tekstova pisanih glagoljicom. Starosl. jezična osnova bliska je starobug. idiomu, ali se izvorna starobug. književnost razvija otkako su učenici *Ćirila* i *Metoda*, *Kliment*, *Naum*, *Gorazd* i episkop *Konstantin*, razvili samostalnu djelatnost u vlastitim crkv. središtima. Ta je djelatnost uživala potporu vladara, *Borisa* i *Simeona*, pa je u Preslavu kompilirano drugo pismo, ćirilica. Novo se pismo, koje ubrzo dobiva prioritet, pripisuje *Konstantinu*, poznatomu po »Učitelnom evanđelju«, te prvomu pjesničkom pokušaju na starobug. jeziku, tzv. »Azbučnoj molitvi«. Brz razvoj pismenosti pogodovao je emancipaciji šire duhovne djelatnosti, pa se u doba *Simeona*, koji i sam piše, već govori o »zlatnome dobu« starobug. književnosti. Najznatniji je pisac toga doba *Ivan Egzarh*, s kompilacijama i prijevodima iz teologije i filozofije prema biz. predlošcima (»Šestodnev« i druga djela u stihovima), a najzanimljiviji *Crnorizac Hrabar*, koji spisom »O slovima« brani slav. pismo od grč. prigovora. Kada tijekom X. st. Bugarska opet postupno pada pod biz. dominaciju, javio se revoluc. vjerski pokret bogumila. Svoj utjecaj širili su apokrifnim djelima, napose alternativnim prijevodima starokršč. legendi. Uvid u ondašnje prilike potječe ipak iz pera njihova ogorčenoga protivnika *Kozme Prezvitera* (»Govor protiv bogumila«). Sve do obnove bug. suvereniteta sred. XIV. st. kulturne su prilike bile slabobe, a knjiž. se djelatnost donekle održavala tek u samostanima. U puku je prisutna jedino apokrifna i legendarna književnost, sa sadržajima priređenima prema stranim izvorima (»Aleksandrida«), ali i domaćim prilagodbama (»Bugarska carica Persika«). Pod okriljem cara *Ivana Aleksandra* do pada pod tur. upravu potkraj XIV. st. razdoblje je drugoga procvata starobug. književnosti. Središnja su pojava tada patrijarh *Evtimij* i njegova Trnovska književna škola (»Ivan-Aleksandrov psaltir«, 1337; »Ivan-Aleksandrovo evanđelje«, »Ivan-Aleksandrov zbornik«, bogato ilustrirana »Manasijeva kronika«, 1345). Sam je *Evtimij* autor konzervativne gramatičke reforme, on preuređuje i piše vjerska djela, napose žitija, te najposlije strada kao mučenik. Istomu, trnovskom krugu i žanrovskom, hagiografskom pristupu pripadaju *G. Camblak* (»Pohvalno slovo o Evtimiju«), *Konstantin Kostenečki* (»Žitije despota Stefana Lazarevića«) i *Vladislav Gramatik*, autor prve starobug.

pripovijetke s umj. obilježjima (»Pripovijest o sv. Ivanu Rilskom« – »Razkaz za sv. Ivan Rilski«). Kulturna i knjiž. djelatnost pod tur. upravom zanemariva je, jedino se održala prijevodna pravosl. liturgika i pučko pjesništvo, u bug. tradiciji izvanredno bogato. U nastojanju Sofijske književne škole iz XV. st. (pop *Pejo* i *Matej Gramatik*) naziru se doduše elementi otvorenijega svjetovnog modela, a u Rimu je 1651. tiskan »Abagar« *Filipa Stanislavova* kao pokušaj malene skupine bug. katolika. Sve do XVIII. st. utjecaj ostvaruju i tzv. damaskini, važni starobug. književni zbornici, nazvani tako po grč. propovjedniku Damaskinu Studitu iz XV. st. Riječ je o zbornicima s vjerskopoučnim i pov. sadržajem, indikativnim za proces objektivnoga prijelaza od kanonske konzervativne k svjetovnoj žanrovskoj poetici, od stagniranoga staroslavenskoga prema nar. jeziku.

Bugarsko prosvjetiteljstvo (buditeljstvo) i pretpreporodno razdoblje na prijelazu iz XVIII. u XIX. st. odlikuju se preorijentacijom knjiž. prakse prema modelima prosvjetiteljske (u bug. prilikama točnije – prosvjetiteljsko-romantičarske) poetike. Početak preusmjerenja obično se poistovjećuje s knjigom oca *Paisija Hilandarskoga* »Slavenobugarska povijest« (1762). Prosvjetiteljske ideje o modernizaciji društva i o buđenju nac. duha osnovno su obilježje i djela *Sofronija Vračanskoga*, *Neofita Bozvelija*, znanstvenika *P. Berona* te autora prve novobug. gramatike *Neofita Rilskoga* i dr.

Sred. XIX. st. prosvjetiteljska obilježja prelaze u izrazito romantičarska načela, a kao dominantna razvija se poezija. Među piscima ranijega bug. romantizma istaknutiji su *D. Čintulov*, *G. S. Rakovski* (jedan od osnivača bug. revoluc. pokreta) te pjesnik i folklorist *P. R. Slavejkov*. Osnovna tematska inspiracija postaje poziv na oružanu borbu. Kao poetički vrhunac bug. zrelog romantizma, romantičarske filozofije i slobodarske volje izdvajaju se pjesme *H. Boteva*, junaka protuturske borbe (balada »Hadži Dimitar«). S romantičarskim pjesništvom i dramom (*V. Drumev*) u književnosti do oslobođenja (1878) razvija se etnografski realizam u prozi (*Lj. Karavelov*: »Bugari staroga doba«).

Odmah nakon oslobođenja bug. književnost doživljava proces ubrzanog razvoja istodobno u više poetičkih smjerova. Središnja je figura *I. Vazov* (1850–1921), koji je pisao u gotovo svim poznatim žanrovima, a najveću je popularnost stekao romanom »Pod jarmom« (sižejno i tematski vezan za Travanjski ustanak Bugara iz 1876), karakterističnim po posebnoj poetičkoj simbiozi romantičarskog nadahnuća i realističke opservacije. U tom se razdoblju razvija dokumentarna proza *Z. Stojanova* i *K. Veličkova*, satira *A. Konstantinova* i *S. Mihajlovskoga*, ruralna idila *T. Vljakova*.

Fin de siècle i poč. XX. st. karakterizira modernistički pokret, ideološki formiran u estetičkom programu knjiž. kruga Misao (pjesnici *P. Slavejkov* i *P. K. Javorov*, dramatičar i prozaist *P. J. Todorov*, kritičar *Krăstjo Krăstev*, koji zagovaraju eur. kriterije, a razvoj pjesništva vide isključivo preko simbolističke poetike). U tom okružju valja spomenuti još i pjesnike *D. Debeljanova*, *T. Trajanova* te impresioniste *Nikolaja Lileva* i dekadenta *D. Bojadžieva*. U prozi, međutim, ipak i dalje dominira realistička seoska priča premda znatno psihologiziranija (*Elin Pelin*).

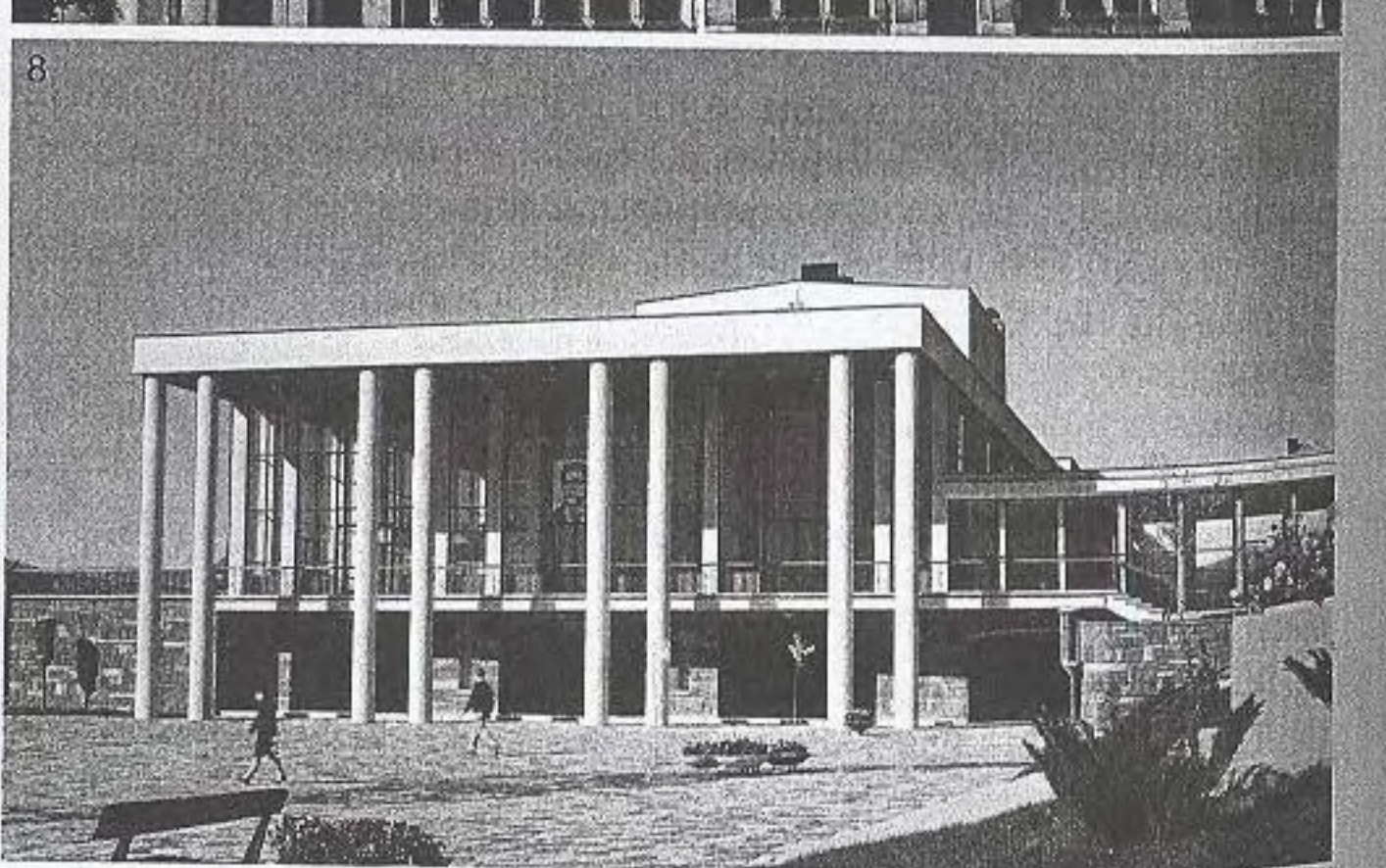
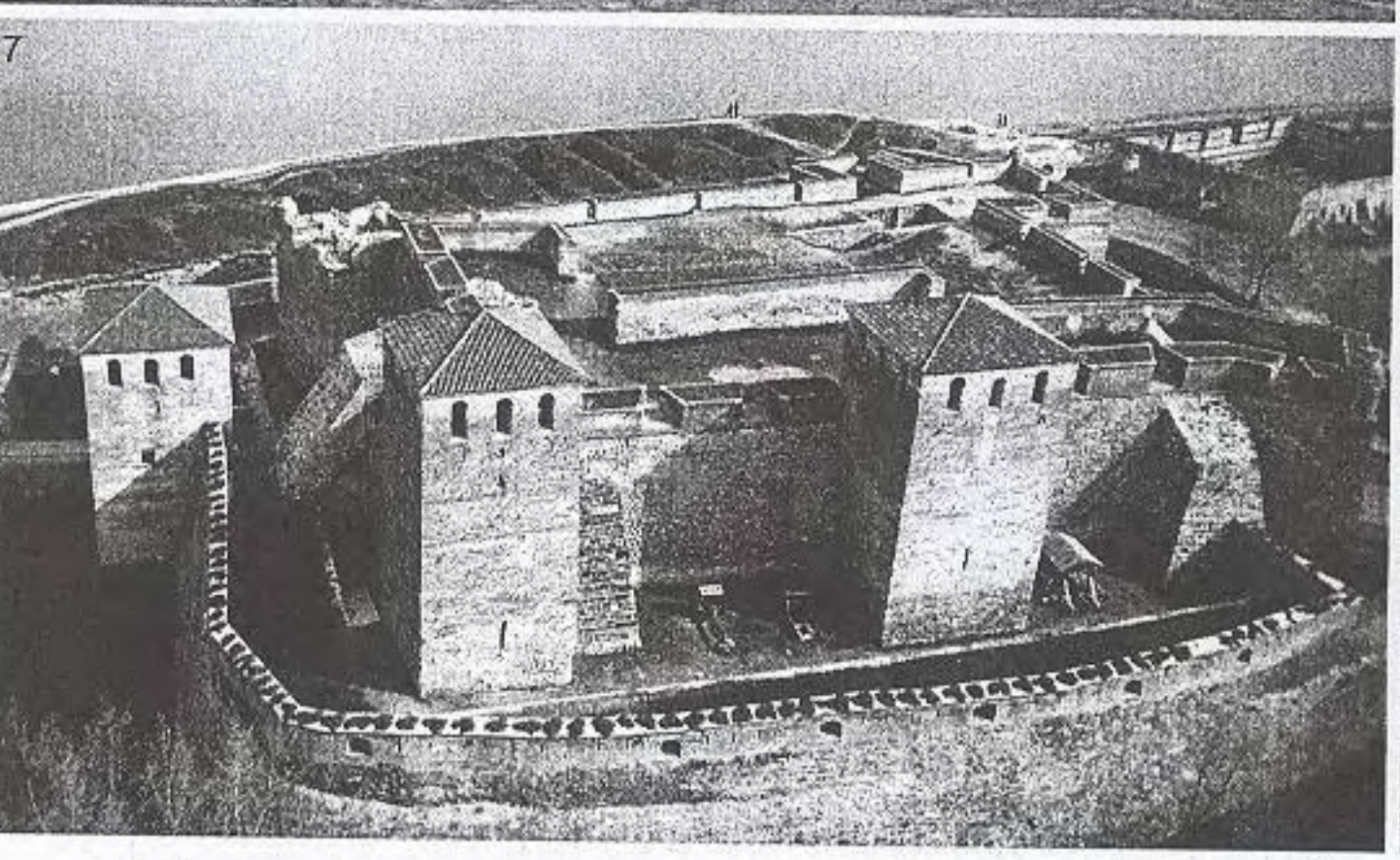
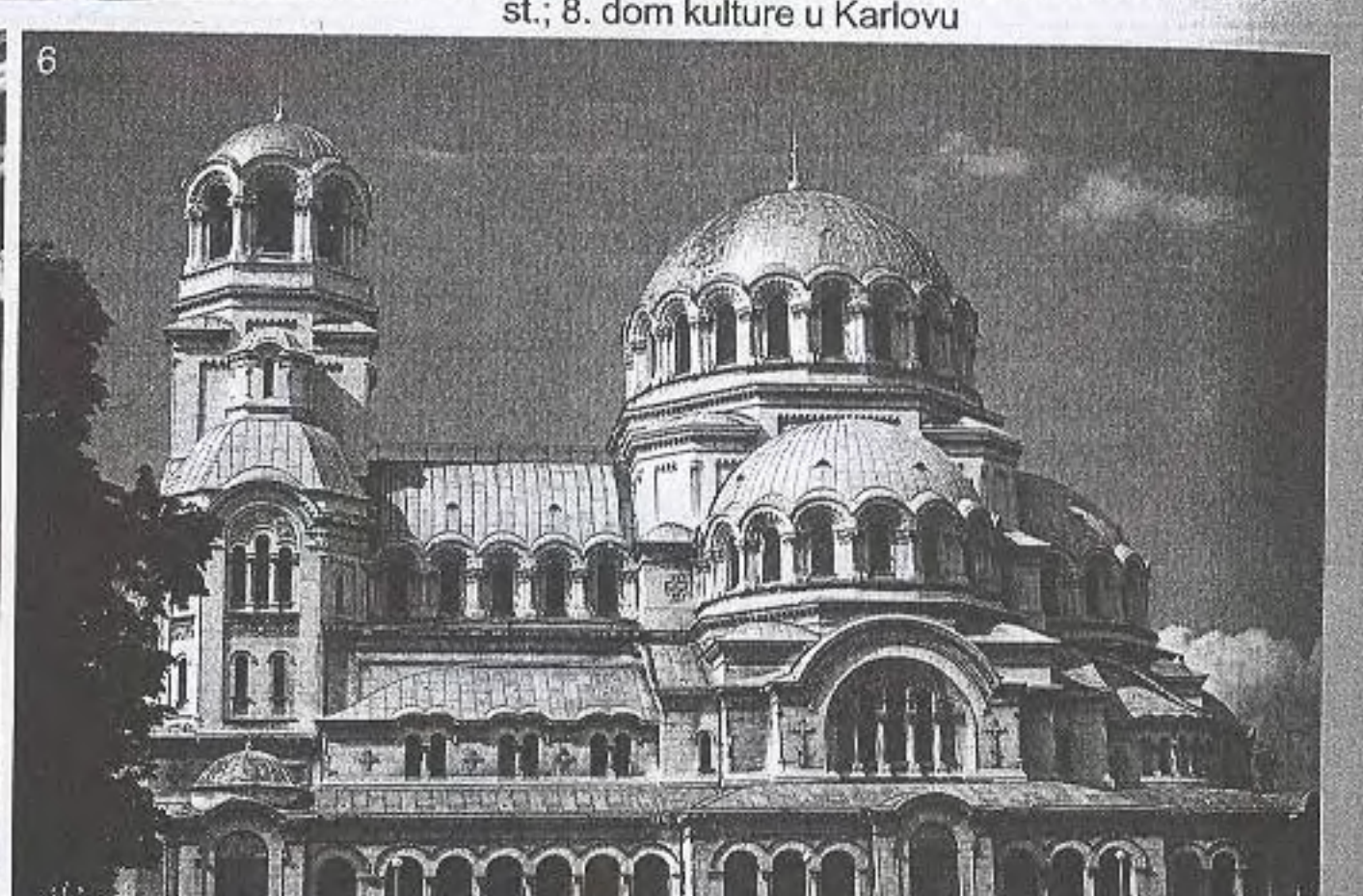
Između dvaju svj. ratova razdoblje je dinamične koegzistencije različitih pjesničkih naravi i utjecaja: ekspresionizam obilježava poeziju *G. Mileva*, *N. Furnadžieva*, *A. Razcvetnikova*, kao i prozu *A. Strašimirova* (roman »Kolo«) i *Lj. Stojanova*; slikovitost oduhovljenih predmeta nalazi izraz u misaonoj lirici *A. Dalčeva* i *E. Bagrijane*; intelektualna pripovijest *N. Rajnova* svjedoči i o utjecaju nadrealističke stvaralačke filozofije. Produbljuje se psihologizacija i estetizacija seoske realističke proze (posebice kod *J. Jovkova*), u gradskoj priči ističe se *G. Stamatov*, dok u socijalnom realističkom romanu valja spomenuti *G. Karaslavova* (»Tatul«, »Snaha«). U tom se razdoblju razvija i proletersko pjesništvo, a njegovi su najistaknutiji predstavnici *H. Smiruenski* i *N. Vapcarov*.

Prvo desetljeće nakon II. svj. rata razdoblje je dogmatskoga socijalizma, o čemu govori i kvalitativni pad knjiž. stvaralaštva. Iz prosjeka književne proizvodnje izdvajaju se psihološko-realistički roman *D. Dimova* (»Osudene duše«, »Duhan«) te pov. panoramski roman *D. Taleva*. Šezdesetih i sedamdesetih god. dolazi do otvaranja – pojavljuju se intimističke pjesme *Lj. Levčeva* i *K. Pavlova*; imaginistička proza *J. Radičkova* (najistaknutiji suvremeni bug. dramski pisac uz *I. Radoeva*) i *V. Popova*; egzistencijalni roman pjesnikinje *B. Dimitrova*; novi pov. roman *A. Dončeva*. Među bug. emigrantskim piscima izdvajaju se prozaik *G. Markov* te knjiž. teoretičari *J. Kristeva* i *T. Todorov*.

BUGARI

BUGARI – 1. zlatno posuđe iz VIII. st., Sofija, Narodni muzej; 2. detalj crkvene freske u Bojani, XIII. st.; 3. Bačkovski manastir kraj Asenovgrada, XI. st.; 4. kameni reljef iz X. st., Stara Zagora, Arheološki muzej; 5. Rilski manastir iz X. st., obnovljen u XIX. st.; 6. crkva Aleksandra Nevskoga, Sofija, 1902–04; 7. tvrđava Baba Vida u blizini Vidina, XIV. st.; 8. dom kulture u Karlovu

Za posljednja dva desetljeća dolazi do alternativnih pjesničkih traganja. U prozi su zanimljivi *Dimitar Korudžiev* i *Viktor Paskov* (i njihov prodor u suptilnu intimu gradskog čovjeka), postmodernistička igra s transvestijama svezvremenskih znakova u djelima *B. Biolčeva*, priča paradokumenta kod *H. Kalčeva*. U pjesništvu, uz plejadu afirmiranih autora kao što su *Radko Radkov*, *Nikolaj Kanchev*, *N. Jordanov* i dr., pojavljuje se mladi i vrlo korjenito poetski raspoloženi naraštaj pjesnika.

Kazalište. Začetci kaz. života datiraju se od sred. XIX. st. u obliku amaterskih predstava u školama i čitaonicama. Osnivaju se društva ljubitelja kaz. umjetnosti, za koja pišu komade Sava I. Dobroplodnij, D. Vojnikov i V. Drumev. Nakon 1878. ta društva pre-

rastaju u profesionalne družine. God. 1881. osn. je u Sofiji *Meždunaroden teatar Ljuksemburg*, u kojem se daju predstave pod upravom Stefana Popova, a nastupaju i grč. i armenske družine iz Carigrada. God. 1890. podignuto je kazalište *Osnova*, u kojem se daju dramske i glazb. predstave. Kao redatelj i pedagog djelovao je u Sofiji 1898–1902. hrv. glumac A. Mandrović; naslijedio ga je kao dramaturg hrv. književnik S. Tucić. God. 1907. u Sofiji je otvoren *Balgarski naroden teatar* s dramom i operom, koji je do danas reprezentativna ustanova bug. kaz. umjetnosti. Nakon II. svj. rata Sofija dobiva još dva kazališta: *Teatar na narod* i *Teatar komedija*, a grad. kazališta imaju Plovdiv, Ruse, Varna, Vidin, Pleven i Burgas. Osnovano je i državno putujuće kazalište *Teatro Roma*, koje izvodi predstave na romskom

jeziku. Među redateljima izdvajaju se Vili Cankov, Leon Daniel, Metodi Andonov. Nakon razdoblja snažne ideološke promidžbe, javljaju se težnje lirski intoniranog psihol. individualizma. Suvremeni redatelji Mladen Kiselov, Ivan Dobčev i Kirkor Azarjan njeguju interes za tzv. običnog čovjeka, a pod utjecajem zapadnjačkih kaz. inovacija postavljaju satiričke i apsurdističke komade te filoz. i mitol. parabole egzistencijalističkog doživljaja svijeta. Nakon pada totalitarnog sustava kazalište prestaje biti ideološkim sredstvom, ali podliježe bulevarskom komercijalizmu. U tom se razdoblju po umjetničkim dosezima ističu male družine, poput *Dramskog atelijera Sfumato* koji vode Margarita Mladenova i I. Dobčev, koje ipak uspijevaju u kaz. istraživanju.

Film. Inozemni filmovi redovito se prikazuju od 1897., domaća proizvodnja počinje 1912., prvi igrani film 1915. režirao je *Vasil Gendov*, najistaknutiji autor do II. svj. rata, razdoblja prilično niske kvalitete proizvodnje u kojem prevladavaju komedije, melodrame i djela domoljubne tematike. God. 1948. kinematografija se nacionalizira, oslanja se o ideološke i tematske modele SSSR-a u skladu s poetikom socijalist. realizma. Postupne promjene, koje su nastupile kasnije nego u ostalim zemljama Ist. Europe, zamjećuju se oko 1960 (filmovi *Rangela Vălčanova*, *Hrista Piskova*, *Vula Radeva*, *Binke Željaskove*), a poticaj proizvodnji daje otvaranje modernog studija kraj Sofije (1963); proizvodi se do 10 cjelovečernjih filmova godišnje. Na prijelazu u 1970-e javljaju se redatelji (npr. *Metodi Andonov*, *Georgi Đulgerov*, *Hristo Hristov*, *Georgi Stojanov*, *Borislav Šaraliev*, *Ivan Terziev*) čija djela karakterizira rušenje polit. tabua i satiričnost, što pridonosi pozitivnijem prijemu na Zapadu. Razvija se i animirani film (*Todor Dinov*, *Donjo Donev* i dr.), a od 1962. djeluje međunar. festival u Varni. Potkraj 1970-ih proizvodi se 20-ak filmova godišnje, a otvara se studij filma u Sofiji. U tranzicijskom razdoblju kinematografija se privatizira i potiče suradnja s inozemnim tvrtkama.

Likovne umjetnosti. Početci umjetnosti u Bugarskoj vezani su uz tračke spomenike (kurgani, zlatni nalazi) iz II. tisućljeća pr. Kr. Nakon pokrštanja Bugara (864) sve jače prodiru biz. utjecaji. Poč. VIII. st. nastao je čuveni pećinski reljef u prirodnoj veličini, nazvan »Konjanik iz Madare«. Najvažnija su središta starobug. umjetnosti utvrđeni gradovi Pliska i Preslav, koji su za osman. vladavine potpuno uništeni. U Pliski su nađeni ostatci palača, monumentalne bazilike i kupališta. Iz Preslava potječe crkva kružna tlocrta s trijemom, bogato urešena glinenim pločama preslavske keramike, tipične za to doba. Nakon XI. st. prevladavaju potpuno biz. utjecaji; grade se jednobrodne bazilike s bačvastim svodom, vanjski su zidovi urešeni slijepim lukovima, izvedeni su iz slojeva crvena i bijela kamena, koji se ritmički izmjenjuju i koji su često obloženi keramikom (Bačkovo, XII. st., Veliko Tărnovo, XII–XIV. st.). Iz XIII. st. potječu dvokatne crkve u Bojani (Sofija) i Asenovgrad; u Bojani je sačuvan ciklus fresaka (1259) u kojem se relig. teme povezuju s dvorskom reprezentacijom. U iluminaciji oblikuju se dva pravca: pučki, s naivnim realizmom (»Dobřejšovo evanđelje«, XIII. st.) i oficijalni, po biz. uzorima (»Evanđelje cara Ivana Aleksandra«, 1356). U XIII. i XIV. st. važno je središte slav. pismenosti i kulture Rilski manastir (osn. u X. st., za osman. vlasti opustošen; kompleks zgrada obnovljen u XIX. st.). Za osman. vladavine podižu se džamije, karavan-saraji, mostovi i kupališta (Bujuk-džamija u Sofiji, 1474; Tombul-džamija u Šumenu, 1744; Kuršum-han u Plovdivu, XV. st.; Kadin-most kraj Kjustendila, 1470). Poč. XIX. st. uz nac. buđenje osnivaju se mnoge lokalne slikarske škole; najplodnija je samokovska, koju utemeljuje *Hristo Dimitrov* (?–1819). Nakon oslobođenja (1878) Sofija se naglo izgrađuje. Podiže se niz javnih ustanova s obilježjima eklektičko-pov. arhitekture (*Kosta Jovanović*, Narodna skupština, 1885; *F. Fellner* i *H. Helmer*, Narodno kazalište »Ivan Vazov«, 1904); sakralni objekti grade se po uzoru na starobug. i biz. arhitekturu (*Aleksandr Nikanorovič Pomerancev*, crkva Aleksandra Nevskog, 1904–12). Među slikarima koji rade u duhu akademskog realizma ističu se Čeh *Ivan Mrkvička* (1857–1937) i tal. đaci *Anton Mitov* (1862–1930) i *Ivan Angelov* (1864–1924); god. 1896. osniva se risarska škola koja 1921. postaje akademija. U poč. XX. st. javlja se impresionizam. Njegov je gl. predstavnik pejzažist *Nikola Petrov* (1881–1916), koji polaže temelje modernoj bug. umjetnosti. Uz njega se ističu *Nikola Mihajlov* (1876–1960), *Stefan Ivanov* (1875–1951), *Hristo Stančev* (1870–1950) i *Aleksandăr Božinov* (1878–1968). Nakon I. svj. rata javlja se mnoštvo novih pravaca i pokušaja, koji u širokom okviru modernih eur. lik. naziranja nastoje i afirmirati svoj osobni izraz i zadržati

ti povezanost sa zemljom. Među njima se ističu *Nikola Tonev*, *Sirak Skitnik*, *Boris Denev*, *Ivan Milev*, *Vladimir Dimitrov-Majstora* i *Vasil Zahariev*, grafičar *Ilija Beškov* te arhitekti *Penčo Kojčev* (Sudska palača u Sofiji, 1929–40), *Ivan Vasil'ov* i *Dimităr Colov* (Bugarska narodna banka u Sofiji, 1934–39). Nakon II. svj. rata prevladavao socijalist. realizam. Moderna bug. umjetnost preuzima suvremene lik. tokove: asocijativni realizam prihvaćaju plovdivski umjetnici *Hristo Stefanov* i *Georgij Božilov*, magični realizam *Joan Leviev*, fotorealizam *Teofan Sekerov*, neoekspresionizam *Atanas Pacev*, instalacije *Nedko Solakov* i *Ljuben Kostov* i dr.

Glazba. Bug. tradicijska glazba mješavina je različitih kult. obrazaca utkanih u povijest bug. naroda. Etnomuzikolozi u pravilu ističu prevlast slav. obrasca, no u obzir uzimaju i tračanske starosjedioce, turkijske (turko-tatarske) Protobugare (proto-Bugare), po kojima su i dobili ime, Bizantince, od kojih su primili vjeru, i Turke-Osmanlije, pod vlašću kojih su proživjeli pet stoljeća.

Izrazita su značajka tradicijske folklorne glazbe u Bugara metroritamski obrasci sastavljeni od nejednakih jedinica mjere. Tako skupine od dvije i tri dobe sastavljaju obrasce pri kojima je jedinica mjere osminka: 5/8, 7/8, 8/8, i tako dalje sve do npr. 17/8. Pojedini obrasci tijesno su povezani s karakterističnim plesovima, npr. *pajduško horo* – 5/8, *račenica* – 7/8, a *gankino horo* – 11/8. Uobičajeni su također kombinirani obrasci. Najbrojniji su dijatonski nizovi u rasponu kvarte i kvinte, a prisutna je i pentatonika. Čest je interval povećane sekunde, a zabilježeni su i intervali koji odstupaju od temperirane ugodbe.

S obzirom na regionalne značajke, uobičajena je razdioba Bugarske na nekoliko folklornih područja. Za pirinsko područje na jugozapadu Bugarske karakteristično je dvoglasno pjevanje. U središnjem zap. dijelu zemlje prevladava dvoglasje u paralelnim sekundama. Trakija na jugu najveće je folklorno područje, a odlikuje se ornamentiranim vokalnim jednoglasjem u slobodnom ritmu. Rodopske planine čine posebno arhaično folklorno područje pentatonskih melodija i razmjerno jednostavnih metroritamskih obrazaca. Posebnosti imaju i područja Dobrudže, središnja sjev. Bugarska te sjeverozap. Bugarska.

Tradicijska folklorna glazbala većinom su aerofonska (flaute *kaval* i *duduk*, gajde *gajda*) i kordofonska (gudačka lutnja *gadulka*, dvožičana trzalačka lutnja *tambura*). Prevladava tip plesa u kružnoj formaciji (*horo*) za pripadnike jednoga ili obaju spolova.

Najstariji je pisani spomenik bug. glazbe oktoih iz XII. st., koji svjedoči o utjecajima biz. crkv. glazbe, ali i bug. folklornoglazb. tradicije. Snažniji razvoj glazb. života eur. tipa moguće je pratiti tek nakon oslobođenja od osman. vlasti 1878. Češ. glazbenici napisali su prvu operu (Venceslav Kaucki) i glazb. udžbenike u Bugarskoj (Karel Mahan). Prvi dramsko-operni ansambl osnovan je 1880., glazb. škola 1904., operna kuća 1908., muzička akademija 1921., a filharmonija 1924. Prvi naraštaj bug. školovanih glazbenika, koji nadahnuće nalazi u bug. folkloru, stjecao je izobrazbu u Moskvi (*Ivan Ekzarh*), Pragu (*Angel Bukureštlijev*), Milanu (*Panažot Pipkov*) i drugdje. Mlađi naraštaj skladatelja zanima se za atonalnost i druge značajke eur. glazbe XX. st. (*Konstantin Iliev*, *Lazar Nikolov*, *Georgi Ivanov*, *Vasil Kazandžiev*, *Božidar Dimov*).

bugarija → GLAZBALA, Kordofonska

Bugarska (Republika Bălgarija; Република България), država u jugoist. Europi, u sjeveroist. dijelu Balkanskoga poluotoka, između Rumunjske na sjeveru, Turske i Grčke na jugu, Jugoslavije i Makedonije na zapadu te Crnoga mora na istoku; obuhvaća 110 912 km².

Prirodne osobine. U geološko-morfološkom pogledu sastoji se od četiriju područja. Sjev. dio između Dunava i Stare planine obuhvaća Dunavska ploča, građena od paleozojskih, krednih i neogenih naslaga pokrivenih praporom. Pruža se između rijeke Timoka i Crnoga mora. Pritoci Dunava (Timok, Iskr/Iskăr/ i Janttra) dijele je na zapadni nizinski i na srednji i istočni, pretežno humovito-brežuljkasti dio (Ludogorje, Dobrudža). Južno od Dunavske ploče pruža se oko 555 km dugo ulančano gorje Stara planina s vrhovima Botev (2376 m), Triglav (2267 m), Vežen (2198 m) i dr. Gorje je građeno od kristaličnih škriljevaca, granita i paleozojskih naslaga. Rijeke Iskr i Luda Kamčija duboko su usjekle svoje doline u Staru planinu. Sr. Bugarsku obuhvaća prijelazno planinsko-kotlinsko područje. Planinski masivi i lanci Vitoša (Černi vrh, 2290 m), Sredna gora (Bogdan, 1604 m), Srnena gora (Morozov, 1236 m), Sakar i Strandža (tur. Istranca) zatvaraju Podbalkansku, So-

BUGARSKA

BUGARSKA – 1. položajna karta; 2. grb; 3. jezero u nacionalnom parku planinskog masiva Pirin; 4. akumulacijsko jezero u zapadnim Rodopima; 5. zgrada Nacionalne skupštine u Sofiji; 6. Veliko Trnovo; 7. Sofija; 8. crnomorsko ljetovalište kraj Burgasa

fijsku, Samokovsku kotlinu i dr. kotline te Gornjotracijsku i Bugarsku nizinu. Juž. dio Bugarske zauzimaju Rodopi (Sjutkja, 2186 m; Perelik, 2191 m) s masivima Rila (Musala, 2925 m, ujedno najviši vrh Balkanskoga poluotoka) i Pirin (Vihren, 2915 m) te osogovsko-belasička skupina (Ruen, 2252 m, Radomir, 2029 m), koja samo djelomično pripada Bugarskoj.

Sjeverozapadna B. ima umjereno kontinentsku klimu, sjeveroistočna stepsku, a Stara planina i Rodopi planinsku. Riječnim dolinama na jugu prodire sredozemna klima. Sjeverni i sr. dijelovi Bugarske imaju 450 do 500 mm oborina godišnje, a planinski do 1000 mm.

Rijeke pripadaju Crnomorskomu i Egejskomu slijevu. Pritoci Dunava, gl. rijeke Bugarske, to su Ogosta, Iskr, Osm (Osām), Jantra i Lom. Izravno u Crno more utječu Luda Kamčija i Sredecka reka, a u Egejsko Marica, Struma i Mesta. Na limanskim ušćima nastala su jezera Mandrensko, Varnensko i dr. Obala Crnoga mora (354 km) slabo je razvedena; glavni su zaljevi Burgas i Varna.

U podunavskom dijelu javlja se stepska vegetacija, u području rijekâ egejskoga slijeva mediteranska, a u sjeverozap. dijelu srednjoeuropska. Pristranci planina obrasli su šumom, koja na visini od 2600 m prelazi u livade i pašnjake; žitarice uspijevaju do 1200 m.

Stanovništvo. B. ima 8 273 000 st. (prema procjeni iz 1998), odn. 8 472 724 st. (prema popisu stanovništva iz 1992) ili 76,3 st./km². Stanovnici su Bugari (85,3%), Turci (9,4 %), Romi (3,6%), Makedonci, Židovi, Armenci, Rumunji, Rusi i dr. Turci ugl. naseljavaju sjeveroist. i juž. dijelove Bugarske (znatan ih je broj emigrirao u Tursku), Armenci, Rusi i Židovi veće gradove, a Grci gradove u primorju Crnoga mora. Planinski krajevi (Rila, Rodopi, Stara planina) gotovo su pusti (manje od 30 st./km²). Stanovnici su ugl. pravoslavci (36,5%), zatim muslimani suniti (13,1%); protestanti (1,4%) i katolici (0,8%); bez konfesije je 48,2% st. Godišnji porast stanovništva Bugarske u razdoblju 1993–98. bio je negativan (–0,5%), jer je negativan prirodni priraštaj stanovništva (–5,4‰ ili 0,54‰, 1995). Natalitet (8,6‰) je mnogo niži od mortaliteta (14,0‰); smrtnost dojenčadi iznosi 15,6‰ (1995). U dobi je do 15 god. 16,9% st., od 15 do 60 god. 60,0%, a u dobi od 60 i više god. 23,1% st. (1995). U poljodjelstvu, šumarstvu i ribarstvu zaposleno je 21,1% aktivnog stanovništva, u industriji, rudarstvu i građevinarstvu 30,9% st., a u uslužnim djelatnostima 48,0% st. (1995). B. ima Akademiju znanosti (osn. 1869) i tri sveučilišta: u Sofiji (osn. 1888), Velikom Trnovu (Veliko Tärnovo; 1970) i

Plovdivu (1972); službeni je jezik bugarski. Gl. grad Sofija ima 1 116 823 st. (1996); ostali veći gradovi (1996): Plovdiv (344 326 st.), Varna (301 421 st.), Burgas (199 470 st.), Ruse (168 051 st.), Stara Zagora (156 441 st.), Pleven (125 029 st.), Dobrič (103 532 st.), Sliven (107 011 st.) i Šumen (97 126 st.); u gradovima živi 52,6% st. (1996).

Gospodarstvo. U preobrazbi iz socijalist. prema tržišnom gospodarstvu, bug. društveni proizvod tijekom petogodišnje depresije smanjen je za oko 35% i, nakon laganog rasta, tek je poč. 1998. dosegnuo razinu 20% nižu od one iz prijelomne 1989. Istodobno se ostvaruje vanjskotrgovinska preorijentacija: nakon 1993. manje od 50% bug. vanjske trgovine odnosi se na zemlje bivšega SEV-a (do 1990. 80%, od toga oko 50% samo sa SSSR-om). Poč. 1990-ih, tek što je izdržala udar zbog prijelaza s klirinškoga na konvertibilni način plaćanja rus. nafte, B. snosi nove štete: u iračko-kuvajtskom ratu ostaje bez imovine i poslova vrijednih oko 2 mlrd. USD, a gubitke ima i zbog međunar. ekon. sankcija nametnutih SR Jugoslaviji. U takvim okolnostima bug. gosp. politika usmjerava se na privatizaciju, obnovu poljoprivrede, razvoj turizma, prestrukturiranje industrije i na zaokret vanjske trgovine prema zapadnoeur. zemljama.

Otvaranje Bugarske prema zap. investitorima glavna je poluga modernizacije poljoprivr. ponude, u kojoj prevladavaju proizvodnja žitarica, vinove loze, voća, povrća, cvijeća te, u prvom redu, ružina ulja i meda. Umjesto crne metalurgije potiče se proširenje lanaca hotela za zimski i ljetni turizam. Potkraj 1990-ih 30% društvenog proizvoda stvaralo se u poljoprivredi, manje od 40% u industriji, a nešto više od 30% u turizmu, trgovini i drugim uslugama. Društveni proizvod po stanovniku iznosio je 1997. oko 2800 USD.

Promet. Ukupna duljina želj. pruge iznosi 4292 km, od toga je 2650 km elektrificirano (1995). Cestovna je mreža duga 37 006 km (92% asfaltiranih cesta; 314 km autoceste). Glavne su morske luke Varna i Burgas, a riječne (na Dunavu) Vidin, Lom, Ruse; unutar.

plovni putovi dugi su 470 km. Međunar. zračna luka nalazi se kraj Sofije.

Novac. Novčana je jedinica *lev*; 1 lev = 100 *stotinki*.

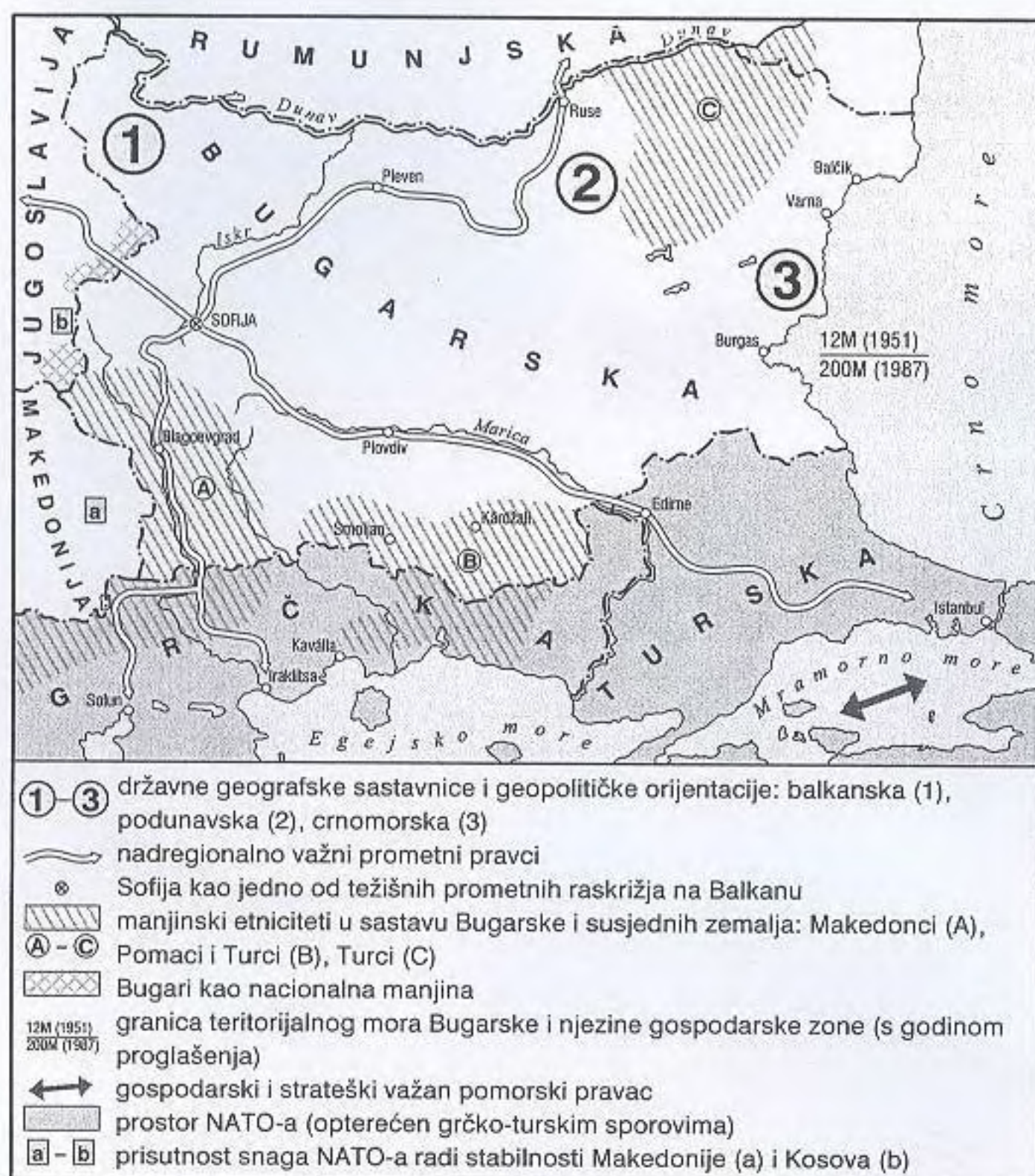
Povijest. Područje današnje Bugarske bilo je naseljeno već u prapovijesti, a u rim. doba bilo je dio provincija Tracije i Mezije. Oko 680. Bugari su pokorili Slavene (koji su se ondje bili naselili od VI. st.) i s vremenom se slavizirali. Bugari su ratovali s Bizantom na jugu i Francima na sjeverozapadu. God. 864. bug. knez Boris primio je kršćanstvo iz Carigrada, a njegov sin Simeon (vladao 893–927) postigao je autokefalnost bug. Crkve, uzeo carski naslov, uspješno ratovao protiv Bizanta 917. i proširio područje svoje države. Za njegovih nasljednika, Bugarska slabi pod udarcima Pečenegu, Madžara i Bizanta; biz. car Ivan I. Cimiskes osvojio ju je 971. Od biz. vlasti oslobodila su zemlju braća Petar i Asen (1185–87), a novi uspon doživjela je Bugarska za vladavine Ivana Asena II. (1218–41), koji je osvojio Makedoniju i Albaniju. Unutar. borbe i vanj. neprijatelji slabili su novu bug. državu: Albanija, Epir, Tesalija i Makedonija u prvoj pol. XIV. st. dolaze pod vlast srp. cara Dušana, a ostala su područja ugrožavali Madžari, Bizant i Osmanlije. Sultan Bajazid I. konačno je srušio bug. državu (1393). Bugarska je postala provincija Osmanskoga Carstva, podređena rumelijskomu beglerbegu, koji je imao sjedište u Sofiji.

Nakon toga za Bugarsku nastupa višestoljetno razdoblje stagnacije, pa se na njega tradicionalno gleda kao na doba mraka i patnje. Nacionalna i crkv. neovisnost bili su izgubljeni, stanovništvo gotovo decimirano, plemstvo uništeno, zemlja izvrnuta islamizaciji i teškom ekon. pritisku. Takvo je stanje izazivalo lokalne pobune, koje su osman. vlasti gušile (1598., 1686., 1737–38).

Potkraj XVIII. i na poč. XIX. st. u Bugarskoj jača pokret za oslobođenje od osman. vlasti. Bug. dobrovoljci sudjelovali su u velikom broju u rusko-tur. ratovima (1806–12., 1826–29), u Prvome srpskom ustanku (1804–13) te u borbama za oslobođenje Grčke

(1821–29). Bug. preporoditelji S. Vračanski, P. Beron, V. E. Travanjov, Neofit Rilski u domovini povezuju svoj prosvjetiteljski rad s djelatnošću ustaničkih četa. Na čelu bug. borbe za nac. oslobođenje nalazio se G. S. Rakovski, organizator ustanka 1841. i osnivač bug. legija u Beogradu 1862. i 1867. Njegov su rad nastavili Lj. Karavelov i V. Levski, koji su u Bukureštu osnovali Bugarski revolucionarni komitet 1869. Nakon smrti Levskog 1873., na čelu revolucionarno-demokr. krila oslobodilačkog pokreta stajao je H. Botev, pristaša općega nar. ustanka, dok je Lj. Karavelov sa strujom liberalnih demokrata bio za kompromisnije stavove (autonomija u okviru Osmanskoga Carstva). Osmanlije su tijekom 1875–76. svladali bug. ustanke (Starozagorski i Travanjki). Bug. dobrovoljci sudjelovali su u Srpsko-turskom ratu 1876. i Rusko-turskome 1877–78. Nakon poraza Osmanlija (Šipka, Plevena), Sanstefanskim mirovnim ugovorom od 3. III. 1878. stvorena je velika Bugarska, koja je obuhvaćala i dijelove ist. Srbije, Albanije i Makedoniju. To su, međutim, revidirale velike sile na Berlinskom kongresu 13. VII. 1878., ostavivši nebugarske krajeve i dalje u sastavu Osmanskoga Carstva; od područja između Dunava i Balkana stvorena je Kneževina Bugarska, a južno od Balkana autonomna pokrajina Istočna Rumelija, obje pod sultanovim suverenitetom. U veljači 1879. Veliko sobranje usvojilo je Trnovski ustav, a u travnju te godine izabran je Aleksandar Hessen-Battenberg za kneza (1879–86). Plovdivskim prevratom u rujnu 1885. izvršeno je ujedinjenje Kneževine Bugarske s Istočnom Rumelijom. To je dovelo do rata sa Srbijom, jer je kralj Milan smatrao da je narušena ravnoteža na Balkanu. Srpsko-bug. rat 1885–86. završio je srp. porazom na Slivnici, ali je već u veljači 1886. došlo do primirja, pa je sklopljen mirovni ugovor u Bukureštu na osnovi »status quo« (3. III. 1886). Dana 9. VIII. 1886. kneza Battenberga srušili su s vlasti rusofilski časnici. Unatoč protestu Rusije, za kneza je izabran Nijemac Ferdinand I. iz dinastije Sachsen-Coburg-Gotha (1887–

BUGARSKA – BUGARŠTICA

GEOPOLITIČKI POLOŽAJ BUGARSKE

1918). S razvojem industrije potkraj XIX. st. u Bugarskoj jača radništvo, koje se politički organizira; 1891. osnovana je Socijaldemokratska radnička partija Bugarske, a 1899. i Zemljoradnički savez. Za mladoturske revolucije Bugarska se 1908. proglasila neovisnim kraljevstvom. U voj. savezu sa Srbijom, Crnom Gorom i Grčkom, Bugarska je sudjelovala u Prvome balkanskom ratu (1912–13). Porazeno Osmansko Carstvo moralo je po Londonskom ugovoru (30. V. 1913) odstupiti saveznicima sve zemlje na zapadu od linije Enos–Midia. Osim već zaposjednute Odrinske oblasti, zapadne i ist. Tracije, Bugari su zahtijevali i veći dio Egejske i Vardarske Makedonije, koju su zaposjele srp. i grč. trupe. Poticana od Centralnih sila, Bugarska je oružjem pokušala riješiti pitanje granica, ali je 9. VII. 1913. potučena od Srba (Bregalnička bitka); istodobno zaraćena s Grčkom, napadnuta od Rumunja i Osmalija, morala je kapitulirati. Po mirovnom ugovoru u Bukureštu 10. VIII. 1913 (s bivšim saveznicima) i po Carigradskom mirovnom ugovoru (16. IX. 1913., sa sultanom) izgubila je juž. Dobrudžu u korist Rumunjske, Odrinsku oblast u korist Osmanskoga Carstva, a zadržala samo Pirinsku Makedoniju i ist. Traciju. Na poč. I. svj. rata Bugarska je objavila neutralnost, ali se u listopadu 1915. zaratila sa Srbijom, a 1916. i s Rumunjskom, te osvojila cijelu Dobrudžu. Proboj Solunske fronte 1918., kao i utjecaj Listopadske revolucije u Rusiji, te teška gosp. situacija u zemlji, doveli su do pobune u vojsci; ustanici su u Radomiru proglasili republiku, ali su zatim poraženi pred Sofijom. Pošto je Ferdinand I. abdicirao, vlast je preuzeo njegov sin Boris III. (1918–43). Mirovnim ugovorom u Neuillyju 29. XI. 1919. Bugarska je morala odstupiti juž. Dobrudžu Rumunjskoj, Strumicu, Bosiljgrad i Caribrod Jugoslaviji, a primorje u Traciji Grčkoj. Gospodarski porušenu zemlju potresali su radnički štrajkovi. Aleksandăr Stambolijski nakon pobjede na izborima 1920. sastavio je zemljoradničku vladu i pokušao izgraditi seljačku državu; proveo je agrarnu reformu, poreznu reformu, nacionalizaciju nekih banaka. Voj. prevratom 9. VI. 1923. srušena je zemljoradnička vladu, a Stambolijski je ubijen. Iste godine ugušen je i Rujanski ustanak bug. komunista pod vodstvom G. Dimitrova i V. Kolarova. Nakon vlade Andreja Ljapčeva (1926–31), u jeku svj. gosp. krize, dolaze na vlast predstavnici Narodnoga bloka, A. Malinova 1931. i Nikole Mušanova 1931–34. Za kratkotrajne vlade Kimona Georgieva (1934–35) uveden je autoritarni režim, zabranjene su polit. stranke, obnovljeni su odnosi sa SSSR-om. Držeći tu vladu protunjem. i antidinastičkom, Boris III. se oslonio na predstavnike krajnje desnice iz vlada Georgija K'oseivanova (1935–40) i B. Filova (1940–43). God. 1937. Bugarska je sklopila

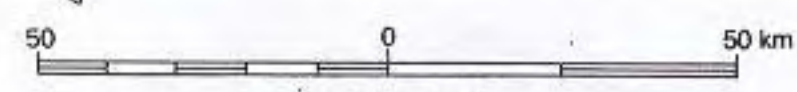
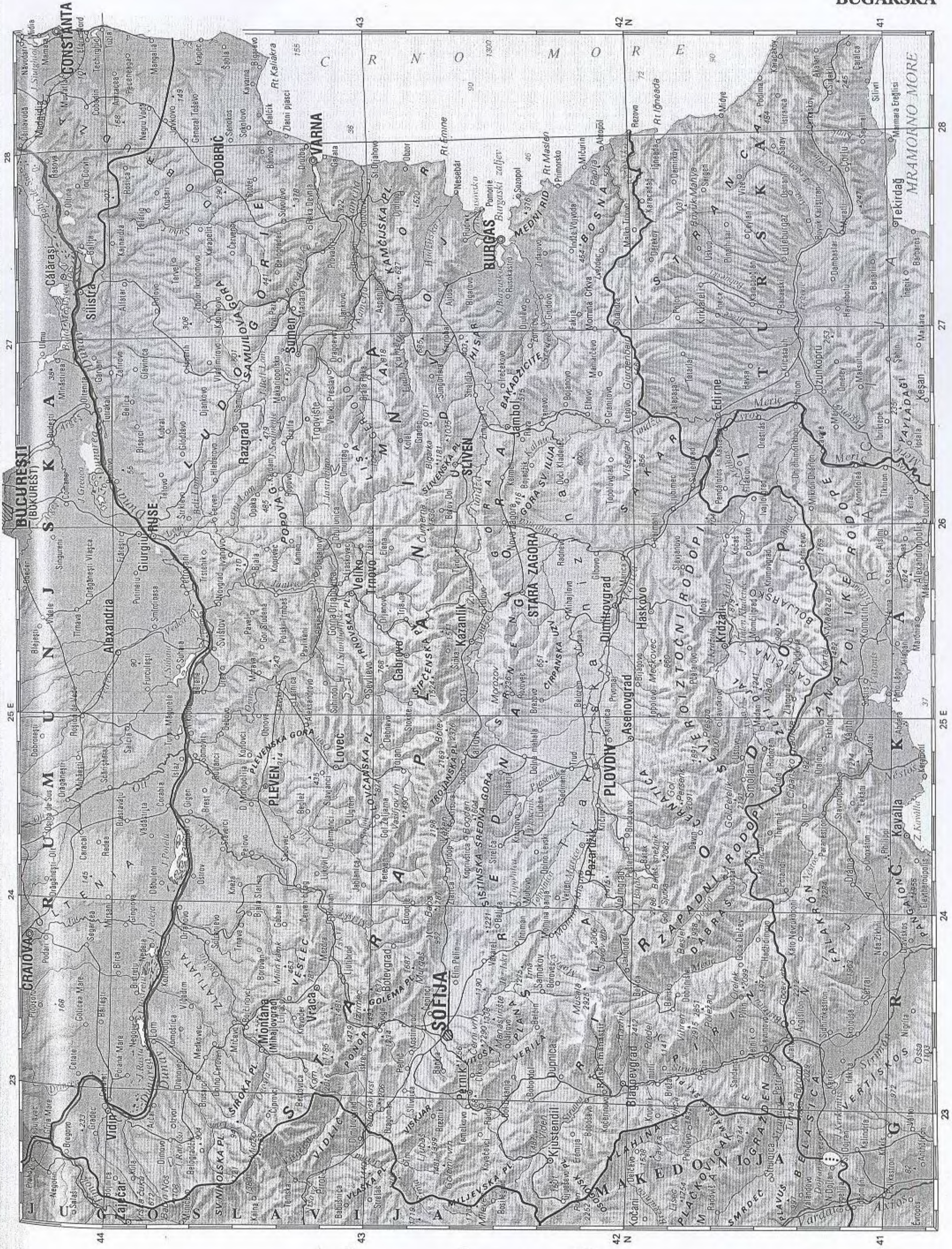
pakt s Jugoslavijom; 7. IX. 1940. sporazumom u Krajovi dobila je od Rumunjske juž. Dobrudžu, a 1. III. 1941. priključila se Trojnom paktu. Početkom travnja 1941. bug. trupe zaposjele su dijelov Vardarske i Egejske Makedonije kao i Tracije. Nakon 5. IX. 1944 kada je SSSR objavio rat Bugarskoj, u kojoj je nakon smrti Boris III. vladalo namjesništvo (knez Kiril, Bogdan Filov i Nikola Mihov) u ime maloljetnog Simeuna II., izbio je 9. IX. ustanak u kojem je srušena diktatura i osnovana vlada Otečestvenoga fronta K. Georgieva (1944–46). U listopadu 1944. sklopljeno je primirje sa saveznicima pa je bug. armija stupila u rat protiv Njemačke. Na parlamentarnim izborima u studenome 1945. pobijedio je Otečestveni front pa Bugarska 15. IX. 1946. postaje nar. republika.

Nakon izbora donesen je novi ustav (1947), koji učvršćuje komun. režim. Mirovnim ugovorom u Parizu (1947) priznate su je predratne granice (od siječnja 1941). Predsj. vlade (1946) G. Dimitrov od 1948. postaje i generalni sekretar komun. partije. Do njegove smrti (1949) u Bugarskoj je dovršena agrarna reforma i nacionalizacija. Savezništvo sa SSSR-om Bugarska potvrđuje članstvom u SEV-u (1948) i Varšavskom ugovoru (1955). Na vlasti se najdulje održao T. Živkov, od 1962. prvi sekretar komun. partije (predsjedavao vladom 1962–71. i Državnim vijećem 1971–89). Zbog prisilne bugarizacije masovno su se iseljavali manjinski Turci, 1950-ih oko 150 000 i 1980-ih oko 300 000. Potkraj 1989., nakon sloma komunist. sustava, Živkova nasljeđuje Petar Mladenov, koji pobjeđuje na prvim izborima 1990 (vlast osvaja Bugarska socijalistička partija kao stranka reformiranih komunista). Zbog opozicijskog pritiska Mladenov odstupa sred. 1990; na ponovljenim izborima 1991. pobjeđuje Savez demokratskih snaga, a Ž. Želez postaje predsj. republike. Drž. politiku usmjerava prema zapadnoeur. integracijama pridonosi regionalnoj stabilnosti podržavajući neovisnost Makedonije, normalizaciju s Turskom i dr. Na izborima potkraj 1996. z. predsj. je izabran P. Stojanov, koji 1998. poboljšava odnose s Turskom (ugovor o imovinskim pravima i povratku izbjeglih Turaka). Spor s Makedonijom oko jezične posebnosti riješen je 1999., kad Bugarska priznaje mak. jezik.

Politički sustav. Prema Ustavu od 12. VII. 1991. B. je parlamentarna republika. Državna je vlast podijeljena na zakonodavnu izvršnu i sudbenu. Predsjednik Republike šef je države. Predsjednički kandidat ne može biti mladi od 40 god. i mora posljednjih 5 god. neprekidno živjeti u Bugarskoj. Predsjednika i potpredsjednika, na istoj listi, biraju građani na općim, izravnim izborima za mandatno razdoblje od 5 god. s pravom jednoga ponovnog izbora. Šef države, osim uobičajenih, ima posebne ovlasti u obrani zemlje može proglasiti ratno stanje i zaključiti mir. Vijeće ministara obavlja izvršnu vlast, ima nadležnosti u domaćoj i vanj. politici, utvrđuje ekon. politiku zemlje i proračun, koordinira rad ministarstava i drugih drž. tijela. Predsjednika Vijeća imenuje šef države a potvrđuje parlament. Nacionalna skupština (*Narodno sobranie*) jedno domni je parlament, nadležan za zakonodavne funkcije vlasti. Ima 240 zastupnika, izabranih na općim, izravnim izborima, a mandat im je 4 godine. Pravo je glasa opće, imaju ga građani s navršenih 18 god. života. Sudbena je vlast neovisna. Vrhovni je sud, u sustavu redovitih sudova, najviše tijelo sudbene vlasti, ima 25 sudaca kojima je mandat 7 god. Ustavni sud ima posebne ovlasti, čini ga 12 sudaca, koji se biraju na 9 god. Administrativno je zemlja podijeljena na 9 oblasti i 278 kotareva. **Nacionalni praznik:** Dan neovisnosti, 3. ožujka (1878).

BUGARSKA, tabla XXV.

bugarštica (bugarščica), vrsta najstarije zapisane hrv. usmenoknjiž. pripovjedne pjesme; teži baladnomu uobličanju. Stil bugarštica dugačak je i anizosilabičan, no najčešće ima 15 ili 16 slogova. Snažna cezura smještena je ugl. iza sedmog ili osmog sloga. Stihovi bugarštice ponekad imaju i priložak, dodatak najčešće od 6 slogova. Za popunjavanje svojega dugog stiha b. se koriste karakterističnim postupcima, poput udvostručivanja pridjeva i prijedloga ili uporabe umanjjenica. Podrijetlo naziva nije posve razjašnjeno, a najčešće se povezuje s etnikom Bugarin, glagolom *bugariti*, u značenju tužno pjevati, i lat. pridjevom *vulgaris*, koji je označivao pjesme na pučkom jeziku. Prvi zapis neke bugarštice za bilježen je potkraj XV. st. među moliškim Hrvatima u Italiji. Zatim su, sred. XVI. st., nastala dva os. poznata zapisa iz *Ribanja i ribaršskog prigovarivanja* P. Hektorovića. Još su neki znameniti hrv. književnici ostvarili pojedinačne zapise (J. Baraković, P. Zrinski), no najveći broj bugarštica pohranjen je u nekoliko osamnaestostoljet

1 : 2 250 000